

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВЕРТИКАЛЬНА СТРУКТУРА СХИЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ
ДОЛИНИ РІЧКИ ДНІСТЕР В МЕЖАХ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Geob1-M18
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Гарук Анатолій Анатолійович

Керівник:

Касіяник І.П. кандидат географічних наук,
професор, завідувач кафедри географії та
методики її викладання

Рецензент:

Гарбар В.В. кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри географії та
методики її викладання

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Методологічні підходи в дослідженні.....	6
1.2. Рівень вивчення проблематики дослідження.....	8
1.3. Методика дослідження.....	11
1.4. Охорона праці при організації досліджень.....	12
РОЗДІЛ 2 ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕЛЬЄФУ СХИЛІВ.....	18
2.1. Тектонічна будова.....	18
2.2. Прояви рельєфотворчих процесів.....	24
2.3 Кліматичні умови.....	28
РОЗДІЛ 3 ЛІТОЛОГІЧНІ ТА СТРАТИГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕЛЬЄФУ СХИЛІВ.....	32
3.1. Протерозойський відклади.....	32
3.2. Палеозойські відклади.....	36
3.2. Мезозойські відклади.....	40
4.4. Кайнозойські відклади.....	43
РОЗДІЛ 4 СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СХИЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ ДОЛИНИ Р. ДНІСТЕР В МЕЖАХ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ».....	44
4.1. Досліджуваний регіон в системі фізико-географічного районування.....	44
4.2. Базові аспекти розвитку ландшафтів регіону	45
4.3. Регіональні типи схилових ландшафтів регіону.....	48
РОЗДІЛ 5 РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРТИКАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СХИЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ.....	54
5.1. Чортківсько-Борщівський район.....	54
5.2. Товтровий район.....	55
5.3. Нижньоушицький район.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Долина Дністра у середній течії та зокрема в межах НПП Подільські Товтри є давнім господарським регіоном, який щільно заселений сьогодні та характеризується високою часткою сільськогосподарських угідь. Тут сформувалися унікальні ландшафти, які внаслідок незбалансованого антропогенного впливу зазнали руйнування та деградації, що обумовило погіршення якості земель. У природному стані найкраще збереглися лише комплекси крутих схилів мало придатних для прямого використання. Саме поєднання їх урочищ визначає естетичну привабливість регіону і основу ландшафтного різноманіття для збереження і майбутнього його відновлення.

Сучасна меліоративна та природоохоронна системи не можуть забезпечити належного рівня збереження й відновлення ландшафтів, впливаючи на окремі прояви негативних процесів. Лише комплексний підхід, який враховує особливості всіх компонентів ландшафту та ієрархічні рівні прояву динамічних процесів дозволять вирішити проблему. Найсильнішим компонентним ландшафту є літогенна основа. Вивчення проявів та взаємозв'язку геологічних і геоморфологічних процесів, які її характеризують дозволить розробити базові засади збалансованої регіональної системи природокористування. Відповідно дослідження рельєфу території як наслідку прояву геологічних процесів є актуальним та практично необхідним.

Основні сучасні досягнення досліджень проблем геології та геоморфології регіону включають вивчення глибинних тектонічних структур та відновлення їх рухів, розробку чіткої стратиграфічної схеми відкладів та встановлення генезису основних морфоструктур. При цьому вплив літологічного фактора на розвиток рельєфу висвітлено лише в загальних рисах.

У галузі стратиграфії порід регіону значний вклад належить таким науковцям: О. Никифорова (1954), П. Цегельнюк (1969 - 1989), В. Гинда

(1974 - 1978), Д. Дригант (1974, 1982, 1984), А. Іщенко (1985) С. Пастернак (1954 – 1962), С. Коцюбинський (1961 та ін.), В. Гаврилишин (1964 та ін.), В. Горещкий (1965), Л. Кудрін (1966).. Палеогеографічні умови силурійських морів детально охарактеризував В. Гриценко (1977). Результати тектонічних досліджень регіону узагальнено в колективній праці «Геотектоника Волино-Подолії» (1990) за редакцією І. Чебаненко, І. Вишняков, Б. Власов та ін.

Процеси рельєфотворення плейстоцену висвітлені в працях А. Богуцького, М. Куниці, Й. Свинка. Геоморфологічні дослідження території розкрили науковці: К. Геренчук, І. Іванова, Л. Воропай, П. Цись, І. Гофштейн, А. Андреева, В. Гук, В. Палієнко, К. Москалюк та ін.

Регіон дослідження – «середня течія р. Дністер» виокремлюють як частину долини річки в зоні її контакту з морфоструктурами Подільської височини. У нашому дослідженні територія обмежена ділянкою від с. Іссаківці до смт. Стара Ушиця відомості в межах якої підтверджені польовими спостереженнями автора. Частини долини вище і нижче за течією потребують додаткових досліджень і будуть розкриті в подальшій науковій діяльності автора.

Мета роботи: дослідження впливу стратиграфічного та літологічного складу порід на морфологію регіональних ландшафтів долини річки Дністер у межах НПП «Подільські Товтри».

Завдання:

1. Аналіз методологічних принципів дослідження впливу геологічного фактора на рельєф території.
2. Характеристика рельєфу досліджуваного регіону.
3. Виявлення впливу тектонічної будови на розвиток рельєфу.
4. Встановлення залежності між літолого-геоморфологічними особливостями порід та розвитком ландшафтів.
5. Характеристика регіональних особливостей вертикальної структури ландшафтів регіону.

Об'єкт дослідження – ландшафти долини Дністра у середній течії.

Предмет – вплив літологічних та геоморфологічних факторів на розвиток вертикальної структури ландшафтів схилів долини річки Дністер у межах НПП «Подільські Товтри».

Методи дослідження: літературний, картографічний, порівняльний, спостереження (детальний аналіз у розділі 1.2).

У роботі встановлено вплив геологічних факторів на розвиток рельєфу долини р. Дністер у регіональному розрізі, що відображено в авторській схемі районування.

Удосконалено методика аналізу регіональних геолого-геоморфологічних зв'язків. Одержали подальший розвиток принципи міжгалузевих геолого-геоморфологічних та ландшафтних досліджень.

Робота має важливе теоретичне значення для подальших ландшафтних, геологічних та економічних досліджень регіону. Практична цінність виявляється в можливості застосування результатів для оптимізації регіональної системи природокористування. Дослідження виконане в межах науково-дослідної тематики НПП «Подільські Товтри» та «Дністровський каньйон».

ВИСНОВКИ

Основні риси будови долини р. Дністер та зокрема формування схилів визначаються положенням території на південно-західній периферії Східно-Європейської платформи. Горизонтальна будова включає архейсько-ранньопротерозойський кристалічний фундамент та осадовий чохол потужністю до 900 м. Фундамент складений магматичними й метаморфічними породами. Його поверхня залягає нахилено (моноклінально) з північного сходу на південний захід з горизонтальним кутом до 3°. Поверхня також ускладнена антиклінальними складками та вертикальними блоковими зміщеннями (локальними підняттями). Останні є наслідком активізації рухів земної кори та розвитку мережі глибинних розломів на різних етапах геологічної історії. У межах досліджуваної території глибина залягання фундаменту змінюється від 300-400 м. на сході до 900 м. на меридіані р. Збруч.

Аналіз тектонічних, літологічних та геоморфологічних чинників а також підходів до їх інтерпретації в процесі даного дослідження дозволив здійснити наступні висновки:

1. Морфоструктурна концепція, як основа дослідження дозволяє встановити пряму залежність між геологічною будовою регіону та формуванням рельєфу. Принцип актуалізму забезпечує об'єктивне розуміння процесів генезису та етапів розвитку рельєфу. Використання літературного, картографічного методів і спостереження для збору інформації, а також моделювання та порівняльного методу для формування висновків забезпечило ефективність результатів роботи .

2. Рельєф території дослідження характеризується інтенсивними підняттями які відображені глибоким врізом річкових долин, активністю ерозійних процесів та параметри вертикальної і горизонтальної розчленованості. Генетичні форми рельєфу відображають два етапи його

формування, залежно від тектонічного фактора та відмінності прояву рельєфотворчих процесів залежно від складу і послідовності залягання порід.

3. Тектонічний фактор є визначальним у формуванні загальних рис рельєфу регіону. Основну роль відіграють активні розломи (Товтровий, Теремовлянський, Рівненський), що поділяють територію на окремі блоки з різними тенденціями рухів. У процесі дослідження за геоморфологічними даними виявлено гіпотетичний Дзвенигородський розлом.

4. Літологія порід і їх особливості залягання визначають розвиток морфоскульптур, що суттєво відрізняються залежно від просторового положення. Важливим фактором є двоярусність будови чохла, що чітко виявляється у морфології схилів і процесам колонізації їх фітоценозами.

5. Характеристика геоморфологічних, тектонічних, стратиграфічних та літологічних умов території дозволяє пояснити регіональні відмінності вертикальної диференціації схилових ландшафтів. Структура регіональних підрозділів відображає відмінності впливу геологічного фактора на рельєф і може застосовуватись для оптимізації регіональної системи природокористування (зокрема: організації господарських угідь та здійснення протиерозійних заходів).

Загалом результати роботи можуть мати практичний інтерес для розвитку регіонального господарства, удосконалення системи природоохоронної діяльності та фіторекультивациі а також для розвитку рекреаційної справи в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О.М. Екологічне картування. / О.М.Адаменко, Г.І. Рудько, Л.М. Консевич. – Івано-Франківськ: ІМЕ, 2003. – 580 с.
2. Баженов Л.В. Про заселення середнього Подністров'я в ІХ-ХІ ст. / Л.В.Баженов // Матеріали ІV Міжнародної конференції студентів і молодих вчених. – 1996р. – С. 177–178.
3. Воропай Л.И. Эрозионные процессы на среднем Приднестровье / Л.И. Воропай Н.А. Куница // Вестник Москов. ун-та, серия V. География. – 1965. – № 5.
4. Воропай Л.И. Методологические основы разработки проблем рационального природопользования / Л.И. Воропай // Физическая география и геоморфология. – Вып. 25. – Киев: В.Ш., 1981. – С. 3–10.
5. Географічна енциклопедія України – К.: Українська Енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1993. Т.3. – 480 с.
6. Геренович В.О. Кам'янецьчина. – Ч.1. – Природа / В.О. Геренович – Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти . – Т.1. Кам'янець на Поділля, 1926. – С. 42–48.
7. Геренчук К.И. Тектонические закономерности в орографии и речной сети Русской равнины / К.И. Геренчук – Львов: Изд-во. Львов. Ун-та. – 1960. – 242 с.
8. Геренчук К.И. Об асимметрии речных долин Подольского плато / К.И. Геренчук // Известия ВГО. – 1950. - Т. 82, вып. 1. – С. 78-82.
9. Геренчук К.И. Подольские Толтры / К.И. Геренчук // Известия Всесоюзного географического общества. – Москва, 1949. Т.81. Вып. 5.
10. Геренчук К.І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів / К.І. Геренчук, М.М. Койнов, П.М. Цись. – Львів: Видавництво ЛУ, 1964. – 222 с.
11. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. / Г.І. Денисик – Вінниця: Арбат, 1998. – 289 с.

12. Денисик Г.І. З історії розвитку сільськогосподарських ландшафтів Поділля / Г.І. Денисик // Проблеми економічної географії Поділля: Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський. – 1988 – С. 149–150.
13. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. – 184 с.
14. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: Толстоухов (головний редактор) [та ін.] – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007–2008.
15. Заповідні перлини Хмельниччини / Під. ред.. Т.Л. Андрієнко. – Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006. – 220 с.
16. Заповідне Поділля. Краєзнавчі нариси / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця: Тезис, 2000. – 104 с.
17. Ковалишин Д.І. Екологічні наслідки осушення ґрунтів Подільської височини / [Д.І. Ковалишин, Й.М. Свинко, І.В. Мацько, Н.М. Брус] // Проблеми охорони природи і відтворення природно-ресурсного потенціалу Західного Поділля. Тернопіль, 1990. – Т.2. – С. 17–19.
18. Ковальчук І.П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз / І.П. Ковальчук. – Львів, 1998. – Ч.3. – С. 132–139.
19. Ковальчук С.І. Товтрове пасмо Поділля: проблеми охорони і природокористування // С.І.Ковальчук – Охорона і менеджмент об'єктів неживої природи на заповідних територіях.» (сmt Гримайлів, 21-23 травня 2008). – Гримайлів-Тернопіль: «Джура», 2008. – 340 с.
20. Ковалишин Д.І. Екологічні наслідки осушення ґрунтів Подільської височини / [Д.І. Ковалишин, Й.М. Свинко, І.В. Мацько, Н.М. Брус] // Проблеми охорони природи і відтворення природно-ресурсного потенціалу Західного Поділля. Тернопіль, 1990. – Т.2. – С. 17–19.
21. Маринич О.М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України // [О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко,

П.Г.Шищенко] // Український географічний журнал. – 2003. – № 1 (41). – С.16–20.

22. Маринич О.М. Про походження врізаних меандрів р. Дністра / О.М. Маринич // Наук. Зап. Київ. ун-ту. – 1950. – Т.9. – Вип.1. – С. 19–23.

23. Москалюк К. Про формування Подільських Товтр / К. Москалюк // Вісник Львів. ун-ту. Серія географічна. – 2008. – Вип. 35. – С. 239-249.

24. Москалюк К. Геоморфологічне районування Подільських Товтр // К. Москалюк. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ. – №1. – 2007. – 224 – С. 45–56.

25. Палієнко В.П. Загальне геоморфологічне районування території України / В.П. Палієнко, М.Є. Барщевський, С.Ю. Бортник, Е.Т. Палієнко, Б.О. Вахрушев, Я.С. Кравчук, Р.М. Гнатюк, Ю.М. Зінько //Український географічний журнал. – 2004., №1. – С. 3-11.

26. Палиєнко В.П. Отражение динамики блоков фундамента в новейшей тектонике и современном рельефе / В.П. Палиєнко // Геотектоника Вольно-Подольи. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 203-209.

27. Пилипенко О.І. Системи захисту ґрунтів від ерозії / О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський М.М. Медвідь. – К.: Культурно-освітній, видавничо-поліграфічний центр «Златояр», 2004. – 435 с.

28. Природа Хмельницької області / Під. ред. проф. К.І. Геренчука – Львів: Вища школа, 1981 – 128 с.

29. Природа Тернопільської області / Під. ред. проф. К.І. Геренчука – Львів: Вища школа, 1978 – 156 с.

30. Радзієвський В.О. Збруч – річка єднання. Путівник / В.О. Радзієвський. – Львів: Каменярь, 1969. – 176 с.

31. Радзієвський В.О. Медобори. Путівник / В.О. Радзієвський, В.О. Бурма. – Львів: Каменярь, 1971. – 184 с.

32. Рідуш Б. Карст і печери на території національного парку «Подільські Товтри» / Б. Рідуш // Науковий вісник Чернівецького

університету. Збірник наукових праць. Вип. 304. Географія – Чернівці: Рута, 2006. – С.187–199.

33. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник / В.П. Руденко. – К.: ВД «К. – М. Академія» - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 569 с.

34. Свинко И.М. О связи овражно-балочной и речной сети Волыно-Подольской возвышенности с тектонической трещиноватостью пород / Свинко И.М. // Физическая география и геоморфология. – К.: Высшая школа, 1977. - Вып. 17. – С.22-25.

35. Свинко И.М. Разрывные нарушения Волыно-Подольской плиты и их выражение в современном рельефе / И.М. Свинко // Тектоника и стратиграфия. – 1986. – Вып. 27. – С. 21-24.

36. Сивий М.Я. Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз і синтез. Монографія / М.Я. Сивий. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 656 с.

37. Стратиграфія УРСР. Том4. Силур. – К.: Наукова думка, 1974. – 215с.

38. Середнє Придністров'я / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця, ПП. «Видавництво «Теза», 2007. – 431 с.

39. Сочава В.Б. Введение в учение о геосистемах / В.Б. Сочава – Новосибирск, 1978. – 319 с.

40. Стецюк В.В. Основи геоморфології: Навч. посіб. / В.В. Стецюк, І.П. Ковальчук, О.М. маринич. – К.: Вища шк., 2005. – 495 с.: іл..

41. Чебаненко И. Геотектоника Волыно-Подольи / И. Чебаненко, И. Вишняков, Б. Власов, В. Палієнко и др. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 203-209.

42. Національний атлас України. — К.: ДНВП «Картографія», 2007.

43. Топографическая карта. Хмельницкая область. М 1:200000 – Киев: ВКФ, 2000 г.

44. Alth A. Uber Phosphatkugeln aus Kreide-Schichten in Russich Podolien // jahrb. D.k.k. Geol/ Reichsanstalt. Bd. XIX, № 1, Wien, 1869. – S. 64–76.

45. Besser W. Rzut oka na geografie fizyczna Wolynia I Podola. – Wilno, 1828. – 127s.